

PREVENCIJA NEPRIHVATLJIVIH OBLIKA PONAŠANJA UČENIKA MLAĐE ŠKOLSKE DOBI IZVANNASTAVNIM I IZVANŠKOLSKIM AKTIVNOSTIMA

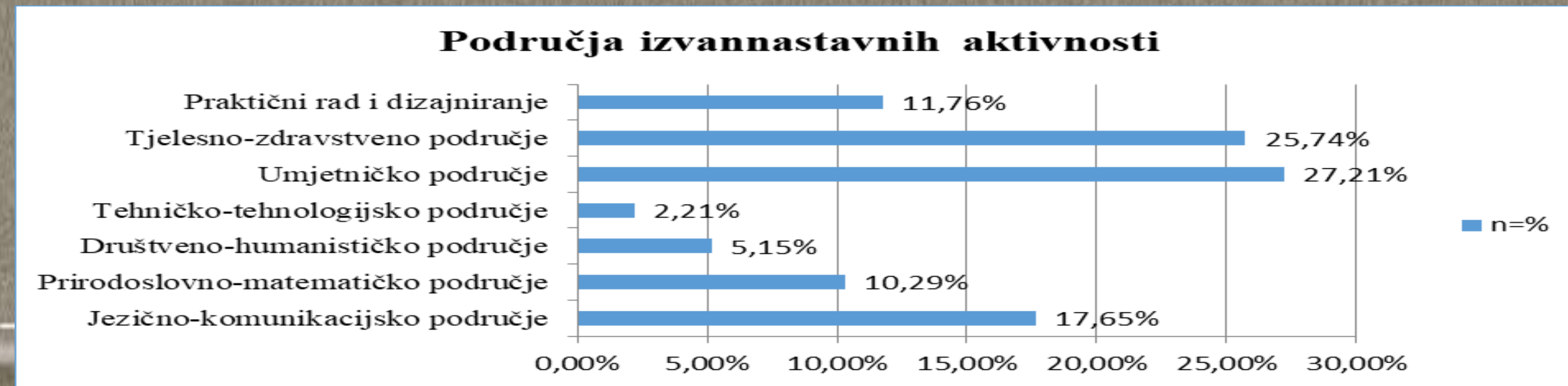
Prof. dr. sc. Smiljana Zrilić, Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja
Izv. prof. dr. sc. Anela Nikčević-Milković, Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću
Iva Maglič, Osnovna škola „Mihaela Šiloboda“ Sveti Martin pod Okićem

121

UVOD: Djeca su od najranije dobi izložena brojnim rizičnim čimbenicima za razvoj neprihvatljivih oblika ponašanja. Disfunkcionalne obitelji, neadekvatni roditeljski odgojni stilovi, prezaposlenost roditelja s jedne strane te pretjerano konzumiranje računalnih igara i društvenih mreža, izloženost dokolici i neradu kod djece s druge strane predstavljaju rizične čimbenike, što upućuje na nužnost prevencije. Prevencija se vezuje uz obiteljski, ali i širi školski (društveni) kontekst, u kojem posebnu ulogu imaju učitelji. Socio-emocionalne kompetencije učitelja u funkciji su preventivnog djelovanja te snažno pridonose sprječavanju nastanka ozbiljnih problema i poremećaja u ponašanju. Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti naročito su važne za socio-emocionalni razvoj učenika jer jačaju identitet i zajedništvo, što preventivno utječe na smanjenje pojave problema i poremećaja u ponašanju. **CILJ ISTRAŽIVANJA:** Utvrditi razlike u neprihvatljivim oblicima ponašanja učenika mlađe školske dobi s obzirom na područja izvannastavnih aktivnosti koje pohađaju i niz socio-demografskih čimbenika. **Hipoteze istraživanja:** H1: Učitelji primarnog obrazovanja procjenjuju da učenici s poremećajima u ponašanju jednako često sudjeluju u svim izvannastavnim aktivnostima; H2: Postoji statistički značajna razlika u poremećajima u ponašanju s obzirom na socio-demografska obilježja; H3: Postoji statistički značajna razlika u poremećajima u ponašanju s obzirom na izvannastavne aktivnosti u koje su učenici uključeni.

METODOLOGIJA: 121 učitelja/ica primarnog obrazovanja procijenili su 136 učenika koji pokazuju neprihvatljiva ponašanja Upitnikom za učitelje (Rogić, 2016), Anketom o izvannastavnim aktivnostima za učitelje (Petković, 2016) i Upitnikom snaga i poteškoća (Goodman, 1997).

REZULTATI:

Deskriptivni podaci pokazuju kako je među učenicima s neprihvatljivim ponašanjima najviše onih koji pohađaju izvannastavne aktivnosti iz umjetničkog područja (27,21 %), zatim tjelesno-zdravstvenog područja (25,74 %), nešto manje iz jezično-komunikacijskog područja (17,65 %), potom područja praktičnog rada i dizajniranja (11,76 %), još manje s prirodoslovno-matematičkog područja (10,29 %), društveno-humanističkog područja (5,15 %), a najmanje s tehničko-tehnolojskog područja (2,21 %). S obzirom na rezultate, može se zaključiti kako prva hipoteza nije potvrđena, odnosno učenici s poremećajima u ponašanju ne sudjeluju jednako u svim izvannastavnim aktivnostima.

Kruskal-Wallis H test usporedbe čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na županiju djelovanja škole			
Čimbenici	H vrijednost	df	p
Problemi u odnosima s vršnjacima	11,30	4	,023*
Emocionalne poteškoće	12,17	4	,016*
Problemi u ponašanju	4,54	4	,338
Hiperaktivnost	12,00	4	,017*
Prosocijalno ponašanje	18,73	4	,001*

Kruskal-Wallis H test usporedbe čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na spol			
Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	1,33	1	,250
Problemi u ponašanju	9,00	1	,003*
Hiperaktivnost	9,88	1	,002*
Prosocijalno ponašanje	1,29	1	,255

Kruskal-Wallis H test usporedbe čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na razred koji učenik pohađa			
Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	2,27	3	,518
Problemi u ponašanju	8,40	3	,038*
Hiperaktivnost	2,34	3	,506
Prosocijalno ponašanje	1,24	3	,743

Kruskal-Wallis H test usporedbe čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na strukturu obitelji			
Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	9,78	3	,021*
Problemi u ponašanju	1,02	3	,797
Hiperaktivnost	2,15	3	,542
Prosocijalno ponašanje	,91	3	,823

Kruskal-Wallis H test usporedbe čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na broj osoba u kućanstvu			
Čimbenici	H vrijednost	df	p
Problemi u odnosima s vršnjacima	4,77	3	,190
Emocionalne poteškoće	1,27	3	,736
Problemi u ponašanju	9,77	3	,021*
Hiperaktivnost	4,34	3	,227
Prosocijalno ponašanje	4,06	3	,255

- Učenici koji imaju probleme u odnosima s vršnjacima manje razvijaju prijateljske odnose u svom okruženju od učenika koji imaju razvijeno prosocijalno ponašanje.
- Ne postoji statistički značajna razlika u problemima u ponašanju s obzirom na to ima li učenik braću ili sestre te s obzirom na njihov broj.
- Postoji razlika između područja izvannastavnih aktivnosti, pri čemu umjetničko i tjelesno-zdravstveno područje odstupaju u smjeru prevalencije problema u ponašanju učenika, a tjelesno-zdravstveno područje odstupa u smjeru prevalencije hiperaktivnosti učenika.
- Učenici s neprihvatljivim ponašanjima, kao i oni s poremećajem hiperaktivnosti rijetko iskazuju pozitivne oblike ponašanja kroz izvannastavne aktivnosti.

RASPRAVA: Učitelji/ce primarnog obrazovanja uz odgojitelje/ice u vrtićima predstavljaju prve čimbenike ranog otkrivanja dječjih/učeničkih problema u ponašanju, ali prema brojnim istraživanjima smatraju se nestručnima i nedovoljno spremnima pristupati ranim intervencijama (Stromont, Reinkei Herman, 2011). Autori navode kako je odgojiteljima i učiteljima potrebna odgovarajuća potpora kako bi mogli donositi pravovaljane odluke o sprječavanju i intervenciji problema u ponašanju djece i učenika. Kako bi se to ostvarilo, potrebno je utvrditi učestalost i oblike poremećaja u ponašanju kod djece i učenika u što ranijem vremenskom periodu. Istraživanje provedeno u Velikoj Britaniji na uzorku od 10 438 djece utvrdilo je da 5 do 6 % djece i učenika od 5 do 15 godina pokazuju neki oblik eksternaliziranih poremećaja u ponašanju, a 3 do 4 % neki oblik internaliziranih poremećaja u ponašanju (Ford i sur., 2003, prema Mooij i Smeets, 2009). Prema Abu-Rayya i Yang (2012), 12 % australske djece ima poteškoća s mentalnim zdravljem, a djeca i učenici u dobi od 4 do 15 godina najviše imaju emocionalnih poteškoća (12,1 %), zatim poremećaja hiperaktivnosti (11,1 %), poremećaja u ponašanju (9,6 %) te poteškoća u odnosima s vršnjacima (8,9 %). Prema Keresteš (2006), u Republici Hrvatskoj više dječaka (9,1 %), nego djevojčica (3,6 %) manifestira poremećaj hiperaktivnosti te više dječaka (4,2 %) u odnosu na djevojčice (3,5 %) ima problema u ponašanju. Međutim, kada govorimo o sprječavanju poremećaja u ponašanju, Bouillet (2014) navodi kako to uvelike ovisi o više faktora, poput neujednačene kategorizacije poremećaja u ponašanju, o tome procjenjuju li poremećaje roditelji, učitelji ili drugi stručni suradnici te o vrsti prikupljanja podataka i upotrebi različitih mjernih instrumenata, što otežava sprječavanje i adekvatnu intervenciju. Istraživanja pokazuju da je kod djece i mladih koji imaju pozitivna iskustva s izvannastavnim aktivnostima bila manje vjerojatna uključenost u uporabu raznih opijata (Darling, 2005; Gottfredson i sur., 2004) ili razvijanje drugih ponašanja koja ne spadaju u društveno prihvatljiva ponašanja (Eccles i sur., 2003; Peck i sur., 2008). Primjerice sudjelovanje u vjerskim aktivnostima bilo je povezano s emocionalnom regulacijom (Larson i sur., 2006), a volonterske aktivnosti nisu se odnosile samo na niže razine internaliziranih i eksternaliziranih oblika poremećaja u ponašanju (Bandura i sur., 1996), već i na niže stope mladenačkih trudnoća (Allen i sur., 1997).

Kruskal-Wallis H test usporedbe čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na ostvarivanje prijateljskih odnosa u okruženju			
Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	3,04	1	,081
Problemi u ponašanju	,37	1	,541
Hiperaktivnost	1,51	1	,220
Prosocijalno ponašanje	13,07	1	,000*

Kruskal-Wallis H test usporedbe čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na područja izvanškolskih aktivnosti koje učenik pohađa			
Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	9,45	6	,150
Problemi u ponašanju	34,87	6	,000*
Hiperaktivnost	29,76	6	,000*
Prosocijalno ponašanje	23,23	6	,001*

Kruskal-Wallis H test usporedbe čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na razvijanje osobnih interesa učenika kroz rad u izvannastavnim aktivnostima			
Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	1,73	4	,785
Problemi u ponašanju	7,95	4	,093
Hiperaktivnost	25,19	4	,000*
Prosocijalno ponašanje	13,04	4	,011*

Kruskal-Wallis H test usporedbe čimbenika problema u ponašanju s obzirom na izražavanje sposobnosti učenika (kroz redovnu nastavu i izvannastavne aktivnosti)			
Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	7,64	4	,106
Problemi u ponašanju	10,08	4	,039*
Hiperaktivnost	25,91	4	,000*
Prosocijalno ponašanje	14,28	4	,006*

Kruskal-Wallis H test usporedbe čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na poticanje pozitivnih oblika ponašanja kod učenika kroz izvannastavne aktivnosti			
Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	1,27	4	,866
Problemi u ponašanju	9,81	4	,044*
Hiperaktivnost	17,22	4	,002*
Prosocijalno ponašanje	11,78	4	,019*

Tablica 36. Kruskal-Wallis H test čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na razvijanje sposobnosti stvaralačkog izražavanja učenika kroz izvannastavne aktivnosti

Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	4,30	4	,367
Problemi u ponašanju	19,27	4	,001*
Hiperaktivnost	32,47	4	,000*
Prosocijalno ponašanje	11,47	4	,022*

Tablica 40. Kruskal-Wallis H test čimbenika problema u ponašanju s obzirom na poticanje pozitivnih emocija učenika kroz izvannastavne aktivnosti

Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	,57	4	,966
Problemi u ponašanju	4,06	4	,398
Hiperaktivnost	12,41	4	,015*
Prosocijalno ponašanje	9,18	4	,057

Tablica 42. Kruskal-Wallis H test čimbenika poremećaja u ponašanju s obzirom na poticanje razvijanja zdrave osobnosti učenika kroz izvannastavne aktivnosti

Problemi u odnosima s vršnjacima	H vrijednost	df	p
Emocionalne poteškoće	1,62	4	,805
Problemi u ponašanju	5,83	4	,213
Hiperaktivnost	17,53	4	,002*
Prosocijalno ponašanje	14,62	4	,006*

p<0,05

Post-hoc Mann-Whitneyev U test ukazuje na razlike:

- Između obuhvaćenih županija – najviše rezultate neprihvatljivih ponašanja i emocionalnih poteškoća kod učenika rane školske dobi ima Karlovačka županija te s druge strane ima najmanje prosocijalnog ponašanja.
- Učenici češće imaju probleme u ponašanju, a učenice probleme hiperaktivnosti.
- Vidljiv je pad vrijednosti s obzirom na razred koji učenik mlađe školske dobi pohađa (od 1. do 4. razreda), odnosno učenici 4. razreda manje razvijaju probleme u ponašanju od ostalih učenika.
- Emocionalne poteškoće značajno više imaju učenici samohranih roditelja u odnosu na učenike s oba roditelja.
- Probleme u ponašanju više imaju učenici koji žive u višechlanim obiteljima.

Učenici s problemima u ponašanju rijetko razvijaju sposobnosti stvaralačkog izražavanja kroz izvannastavne aktivnosti za razliku od učenika s poremećajem hiperaktivnosti, kao i onih s razvijenim prosocijalnim ponašanjem koji uvijek razvijaju sposobnosti stvaralačkog izražavanja kroz izvannastavne aktivnosti.

- Učenici s poremećajem hiperaktivnosti, kao i oni s razvijenim prosocijalnim ponašanjem razvijaju osobne interese kroz rad u izvannastavnim aktivnostima.

Hoće li i u kojoj mjeri sudjelovanje u izvannastavnim aktivnostima biti korisno, može ovisiti o određenoj aktivnosti i poremećaju u ponašanju koje se razmatra. Tako, primjerice timsko bavljenje sportom pozitivno je povezano s konzumacijom alkohola i cigareta (Eccles i sur., 2003; Audrain-McGovern i sur., 2013), ali negativno s depresijom i samoubojstvom (Barber i sur., 2001; Boone i sur., 2006). Međutim, nisu sva istraživanja pronašla pozitivnu povezanost između sudjelovanja u izvannastavnim aktivnostima i smanjivanja internaliziranih/eksternaliziranih oblika poremećaja u ponašanju (Denault i sur., 2009; Rose-Krasnor i sur., 2006), a razlike u rezultatima mogu se objasniti kroz konceptualizaciju izvannastavnih aktivnosti (Farb i sur., 2012). Primjerice rezultati istraživanja Driessens (2015) sugeriraju da bi sudjelovanje u izvannastavnim aktivnostima adolescentima pružilo zaštitničke vještine ponašanja, ali samo ako su bili izloženi niskoj razini nasilja. Utjecaj obiteljskih i školskih stresora na ispoljavanje poremećaja u ponašanju smanjen je za oko 20 % ako učenici pohađaju izvannastavne aktivnosti. U drugim je situacijama sudjelovanje u izvannastavnim aktivnostima pogoršavalo poremećaje u ponašanju. Bronfenbrenner i Morris (1998) navode da će adolescenti primijeniti socijalno znanje i vještine stečene unutar jednog društvenog okruženja na druge društvene interakcije u koje su uključeni. Stečena socijalna znanja i vještine razlikovati će se ovisno o društvenoj interakciji kojoj prisustvuju. Uz to, određene socijalne vještine mogu biti korisne u jednom okruženju, ali mogu biti kontraproduktivne u nekim drugim okruženjima. Ovo bi moglo objasniti očigledan kontrast da je uključenost u neke izvannastavne aktivnosti zaštitno za pojavu problema u ponašanju, dok uključenost u neke druge potiče neke oblike problema u ponašanju učenika (Driessens, 2015). Tako je u ovom istraživanju utvrđeno da postoje statistički značajne razlike između problema u ponašanju, hiperaktivnosti, emocionalnih poteškoća, problema u odnosima s vršnjacima te prosocijalnog ponašanja, gdje su utvrđene značajne razlike s obzirom na područje izvannastavnih aktivnosti u koje su učenici uključeni u korist umjetničkog i tjelesno-zdravstvenog područja. Statističke značajnosti utvrđene su i kod razvijanja osobnih interesa učenika kroz bavljenje izvannastavnim aktivnostima s obzirom na hiperaktivnost i prosocijalno ponašanje učenika gdje oboje pozitivno utječe na razvijanje osobnih interesa učenika.

ZAKLJUČCI:

Prva hipoteza (H1- Učitelji primarnog obrazovanja procjenjuju da učenici s neprihvatljivim ponašanjima jednako često sudjeluju u svim izvannastavnim aktivnostima) nije potvrđena. Druga hipoteza (H2 - Postoji statistički značajna razlika u poremećajima u ponašanju s obzirom na sociodemografska obilježja) je djelomično potvrđena. Treća hipoteza (H3 - Postoji statistički značajna razlika u poremećajima u ponašanju s obzirom na izvannastavne aktivnosti koju učenici polaze) je potvrđena.